

OCENE IN POROČILA

Dictionnaire Archéologique de la Bible. Paris, Fernand Hazan Editeur, 1970, 336 str., 53 ilustr., 3 zemljevidi, 1 arheološka in 1 zgodovinska kronološka tabela, 89.

Leksikon biblične arheologije je sestavila skupina izraelskih arheologov (Abraham Negev, Yohanan Aharoni, Shimon Apfelbaum, Uri Avida, Michael Avi Yonah, Dan Barag, Ofer Bar-Yoseph, Abraham Biran, Moshe Dothan, Mordechai Gihon, Rivka Gonen, Jacob Kaplan, Joseph Naveh, Renata Rosenthal, Beno Rothenberg, Ruth Yacobi) v sodelovanju z nekaj znanimi ameriškimi biblicisti (Joseph A. Callaway, William G. Dever, Nelson Glueck). V njem so po abecednem redu obdelana krajevna imena Palestine in važnejša imena dežel in mest Starega vzhoda. Prav tako so obdelana vsa arheološka najdišča, ki sicer ne segajo v biblično zgodovino, a so v Palestini.

Od ostalih del s tega področja, ki se v glavnem omejujejo le na prikaz biblične zgodovine in arheologije, se leksikon razlikuje v tem, da zajema vso zgodovino Palestine, izčrpno obravnava prazgodovino, zgodovino pred naselitvijo Izraelcev, seveda zgodovino Izraelcev, potem pa še rimsko in bizantinsko dobo tja do arabske osvojitve leta 636.

Posamezni članki so zasnovani kot kratke, jasne in temeljite zgodovinske sinteze. V njih se prepletajo topografski opisi, biblični citati, arheološki podatki, etnografija, ekonomika in verstvo. Poleg prazgodovinskih in zgodovinskih najdišč, so v posameznih geslih podane okvirne informacije o okoliških deželah, njihovi zgodovini in zveze z zgodovino Izraelcev (npr. Aram, Egipt, Iran, Mezopotamija, Moab, itd.). Vrsta člankov obravnava posamezne elemente materialne kulture (npr. dragulji, koledar, pisava, denar, keramika, pokop templji) in duhovne kulture (magija, kerub, kult, glasba, itd.).

Leksikon je skratka izčrpen in zanesljiv vodič po arheologiji in zgodovini Palestine. Omenili bi lahko le eno pomanjkljivost: leksikon bi moral imeti tudi kratke preglede posameznih arheoloških obdobij (neolitik, halcolit, bronzasta in železna doba) in zgodovinskih obdobij (izraelsko kraljestvo, perzijska, helenistična in rimska doba).

Marko Urbanija

Giovanni Pettinato, *Das altorientalische Menschenbild und die sumerischen und akkadischen Schöpfungsmythen*. Heidelberg, C. Winter, 1971, 164 strani, 1 tabela. Abhandl. d. Bayer. Akad. d. Wiss., Philos.-hist. Kl., Jahrg. 1971, 1. Abhandl.

Avtor, znan sumerolog, skuša rešiti dve osnovni vprašanji sumerskega in akad. svetovnega nazora: 1. Čemu je bil človek ustvarjen in 2. Kaj je človek?

Dosedanja mnenja, ki so sumersko in akadsko verstvo obravnavala kot eno celoto, so bila namreč zelo različna. Tako meni Th. Jacobson, da so Mezopotamci na življenje in svet gledali pesimistično, F. R. Kraus meni, da so bili optimisti, G. R. Castellino pa pravi, da so bili teoretično optimisti, v vsakdanjem življenju pa pesimisti.

G. Pettinato ugotavlja, da je do tako različnih mnenj prišlo zato, ker so znanstveniki mezopotamska verstva obravnavali kot eno celoto. Sumerci naj bi postavili temelje, Akadci pa so verstvo sprejeli od Sumercev in dodali nekaj

svojih nepomembnih podrobnosti. Avtor obe verstvi loči in skuša ugotoviti za vsako posebej, kakšen življenjski nazor oznanja.

Čemu je bil človek ustvarjen? Sumerci in Akadci so si tu edini. Človek je bil ustvarjen zato, da bo delal namesto bogov. V začetku namreč,

*ko so bogovi (kot) človek
opravljali tlako, vlačili košaro,
je bila košara bogov velika,
tlaka težka, mnogo je bilo pritožb. (Atramhasis, 1, I, 1—4)*

Veliki bogovi so potem delo naložili nižjim Igigu božanstvom. To so 40 let delali dan in noč, potem pa so se uprli, sežgali orodje in ponoči oblegali palačo Enlila, boga zemlje. Ta je poslal sla nezadovoljnejšem in ti so dejali:

*Košara bogov nas bo gotovo strla,
težka je naša tlaka... (Atramhasis 1, III, 36—36)*

Zbor bogov prizna, da je delo res težko. Enki, bog modrosti, predlaga, da bi ustvarili človeka, mu naložili tlako in tako rešili problem. Tako se je tudi zgodilo.

V tem trenutku, ko bogovi človeku naložijo delo, se ločita sumersko in akadsko pojmovanje dela. Sumerci nikoli niso dela obsojali ali se mu upirali, Akadcem pa je bilo delo nadloga. Sumerci so potrpežljivo prenašali svojo usodo, Akadci so se upirali, se dvignili proti bogovom in bogovi so jih kaznovali s potopom.

S stvarjenjem človeka je tesno povezano tudi vprašanje, kako, po kakšnem postopku je bil ustvarjen človek?

Sumerska mitologija pozna dva postopka, ki ju avtor imenuje emersio (vzrast, vznik) in formatio (oblikovanje). V prvem postopku, ki obsega dve fazi, človeštvo na povelje božanstva (An, Enlil) vzraste iz zemlje. V mitu o motiki je Enlil napravil v zemlji razpoko,

*prvence človeštva je položil v razpoko,
in medtem ko so ljudje kot trava rasli iz tal,
je Enlil blagohotno gledal svoje Sumerce.*

S tem je končana prva faza stvarjenja. V drugi fazi pa bogovi človeštvu dajo civilizacijo. V zgodbi o prepiru med ovco in žitom beremo, da

*ljudje v pradobi (= v času po stvarjenju)
niso znali jesti kruha,
niso se znali obleči v obleke,
kot ovce so jedli travo,
vodo so pili iz jarka.*

Bogovi so se odločili, da bodo ljudem dali ovco in žito, živinorejo in poljedelstvo. Enki pravi Enlilu:

*»Oče Enlil, ovco in žito,
ki sta zrasla na »Svetem griču«,
pustimo, naj gresta s »Svetega griča« (na zemljo).«
Po čisti besedi Enkija in Enlila,
sta prišli ovca in žito s »Svetega griča« dol (na zemljo).*

Iz tega sledi dvojje: da so ljudje po stvarjenju živeli kot živali in da so jim civilizacijo dali bogovi. Iz živalskega človeka so naredili civilizirano bitje, ki si samo razumno prideluje hrano in uživa sadove svojega dela. Ta predstava je tipična za naseljene poljedelce, ki s prezirom gledajo nomade; o njih pravijo:

*»Ta človek na robu višavja izkopava gomoljike, ne zna upogniti kolena,
je surovo meso, celo življenje ne pozna hiše, po smrti pa ga niti prav ne pokopljejo.«*

Za Sumerca je šele civiliziran človek krona stvarstva. Nadaljuje delo bogov, zato uživa njihovo zaščito, ki se kaže v bogatem pridelku. Delo za bogove je Sumercu častno. Vladarji se nemalokrat hvalijo, da so postavljali templje, organizirali daritve. Gudea, vladar Lagaša, se hvali:

*»košaro za hišo si je posadil na glavo, kot bi bila sveta krona,
temelj je postavil, dal zidove okopati v zemljo.«*

Bog Ningirsu, kateremu je ta tempelj postavil, pa mu za to obljublja izobilje, bogat pridelek, srečo.

Drugi postopek, *formatio*, pa je potekal takole: Enki ustvari najprej Sigensigšar, mu da obliko človeka in mu vdihne nekaj svoje modrosti. Sigensigšar še ni človek ampak le »oblika« človeka, njegove višje sestavine. To »obliko« potem pomeša z glino in šele sedaj je človek dokončno ustvarjen. Človek ima torej v sebi del božanske modrosti in je plemenito bitje.

Akadci poznajo le *formatio*. Glavna vira sta nam ep o stvarjenju sveta Enuma eliš in ep o vesoljnem potopu Atramhasis.

V epu Atramhasis se Enki odloči, da ustvari človeka, ki bo prevzel tlako bogov in pravi:

*»Prvi, sedmi in petnajsti dan bom pripravil kultno očiščenje in kopel,
Bogovi ne ubijajo kakega boga,
z njegovo krvjo in mesom naj Nintu pomeša glino,
bog in človek naj se pomešata v glini.«*

Tako se je tudi zgodilo. Poleg tega so Igiu bogovi pljuvali na glino. V Enuma eliš pa dá vrhovni bog Marduk ubiti hudobnega Kinguja (vojskovodjo premagane boginje Tiamat) in iz njegove krvi ustvari človeka.

Človek je bil torej ustvarjen iz krvi zlega boga, ki je bil izbran kot grešni kozel. Že v začetku je zaznamovan z zlim. Posredno je sam postal grešni kozel za pregrehe bogov. Akadci so obtoževali bogove, da so jih za vekomaj napolnili z lažjo in ne z resnico. Tu je korenina akadskega pesimizma. Človek je od stvarjenja dalje obložen s pregrehami in zlom. V akadski verziji Epa o Gilgamešu pravi krčmarica junaku:

*»Kam hitiš Gilgameš?
Življenja, ki ga iščeš, ne boš našel!
Ko so bogovi ustvarili človeka,
so smrt dodelili njemu,
zase so vzeli življenje.«*

Skozi ves Atramhasis veje pesimizem. Bogovi so bili človeku sovražni pri stvarjenju, pri vesoljnem potopu in še po njem.

Sklepi, ki sledijo so naslednji:

1. Ne moremo govoriti o mezopotamski podobi človeka, ampak o sumerski in akadski, ki se bistveno razlikujeta.

2. Odnos Sumercev do življenja in dela je pozitiven, odnos Akadcev je negativen.

3. Tu srečamo dve različni mentaliteti: pojmovanje stalno naseljenega Sumerca in nomadskega Akadca. Svoboden nomad se nagonsko upira jarmu civilizacije, Sumerec je s svojo usodo zadovoljen in skuša biti kolikor je mogoče dober.

Obe mentaliteti se lepo kažejo v sumerski in akadski varianti Epa o Gilgamešu. Sumerski Gilgameš hoče biti nesmrten kot bogovi. Ko pa vidi, da je to nemogoče, se zadovolji z nesmrtnostjo svojega imena in slavo svojih del. Tudi akadski Gilgameš je nezadovoljen z usodo človeka, biti hoče kot bog. Najde zelišče večnega življenja, vendar mu ga kača ukrade. Ves trud je zaman, kot vse ljudi tudi njega čaka smrt in grob. Obupan se vrne v svoje mesto.

V nadaljnjih poglavjih avtor podrobno obdela vso terminologijo, ki je v zvezi s stvarjenjem, sumersko posebej in akadsko posebej (2. poglavje).

V 3. poglavju prinaša transkripcijo in prevod tekstov, ki se nanašajo na stvarjenje človeka.

Na koncu je dodan še slovar sumerskih in akadskih besed, ki jih vsebujejo uporabljeni teksti, s podrobnim filološkim komentarjem.

Temeljita in podrobna študija G. Pettinata je gotovo eno pomembnejših del s področja staroorientalskega veroslovja, saj prinaša nove ugotovitve, ki se bistveno razlikujejo od dosedanjih.

Marko Urbanija